

KARİKATÜR- ÇİZGİ ROMAN Okumalarım

Zeki Z. Kırmızı

(2005-2025)

©

Açıklama

Yazarların doğum tarihleri esas alınarak dizinlenmiştir. Doğum tarihi bilinmeyen yazarlar ister istemez en arkaya yerleştirilmiştir.

Zeki Z. Kırmızı

İçindekiler

- **Cemal Nadir Güler:** Karikatür Albümü
- **Ali Ulvi:** Karikatür Albümü
- **Keiji Nakazawa:** Yalınayak Gen 3. Bombadan
- **Keiji Nakazawa:** Yalınayak Gen. Hiroşima'nın Öyküsü 4
- **Mete Göktürk:** Sen İşine Bak
- **Aydın Engin:** Kitabın Adı Budur 'Tan Oral Kitabı'
- **Robert Crumb/ David Zare Mairowitz:** Çizgilerle Kafka. Yeni Başlayanlar İçin
- **Selçuk Demirel:** Kaleydoskop
- **Selçuk Demirel:** Bir Ağacın Altında
- **Selçuk Demirel:** Birdenbire İstanbul
- **Richard McGuire:** Burada
- **Peter Kuper:** Kafka-esk. On Dört Öykü
- **Marjan Satrapi:** Dikiş Nakış
- **Fabien Toulmé:** İki Yaşam
- **Fabien Toulmé:** Unutulmazlar 1
- **Fabien Toulmé:** Beklediğim Sen Değildin
- **Fabien Toulmé:** Dünyadan Yansımalar 2. Çalışmak ve Yaşamak

CEMAL NADİR GÜLER (1902- 1947, Türkiye)

**Güler, Cemal Nadir; Karikatür Albümü (2022, Albüm),
Cumhuriyet Kitapları Yayınları, Birinci Basım, Ekim 2022, İstanbul,
83 s.**

(2023)

ALİ ULVİ (1924- 1998, Türkiye)

**Ulvi, Ali; Karikatür Albümü (2022, Albüm),
Cumhuriyet Kitapları Yayınları, Birinci Basım, Ekim 2022, İstanbul,
83 s.**

(2023)

KEİJİ NAKAZAWA (1939-2012, Japonya)

Nakazawa, Keiji; Yalınayak Gen 3. Bombadan Sonra (1975), Çev. Levent Türer, Tudem yayınları, Birinci basım, Nisan 2008, İzmir, 271s.

Önsözde Nakazawa'nın yaklaşımında dil boyutunda bir açıklık getiriliyor ve benim açımdan çok önemli. Olgunun kendisinden çok adlandırılmasının, anlatımının tartışılmasıyla ilgili konu... Atom bombasının Hiroşima ve Nagazaki'ye "düşmesi", "bombalar atılmıştı" deyişleri ne anlama geliyor? Jun Işiko bu kitap için yazdığı önsözü şöyle bitiriyor:

"Japon hükümeti de sorumludur. Japonya günümüzde bile kendi sorumluluğundan kaçmaya yönelik bir duruş sergiliyor. Ayrıca atom bombasından sağ kalanlara yeterli yardımı yapmış değil. Bombaların "düştüğünden" değil de "atıldığından" bahsederken sadece kelime oyunu yapmıyoruz; bu bizim, sorumluları, olayı sahiplenmeye zorlamak için gösterdiğimiz kararlılığın bir sembolü.

"Keiji Nakazawa'nın çizgi romanlarını, okul kitaplarında yer alan atom bombası hakkındaki üstü kapalı ifadelerden ve bazen de diğer çizgi romanlardan ayırın şay "düşme" ile "atılma" arasındaki temel farktır."

Ve Keiji Nakazawa duyduğu acıyı bize de geçirerek albümün girişinde şunu yazıyor, paramparça ederek içimi:

"İnsanlar aptal. Darkafillilik, dini fanatiklik ve açgözlülük yüzünden, dünya asla barış içinde olamıyor ve bir nükleer savaşın gölgesi asla çok uzaklarda değil. Umuyorum ki Gen'in hikayesi okuyuculara barışın değerini ve yaşamak için ihtiyaç duyduğumuz cesareti anlatır. Yalınayak Gen'de buğday, gücün ve cesaretin simgesi. Buğday, başaklarını karların altından fıskırtıyor, sadece üzerine tekrar tekrar basılsın diye. Ama üstüne basılmış buğday, dünyaya güçlü kökler yolluyor ve sonunda büyüyor. Ve bir gün buğday, başak veriyor."

(2008)

*

**Nakazawa, Keiji; Yalınayak Gen. Hiroşima'nın Öyküsü 4 (1990),
Çev. Levent Türer,
Tudem Yayınları, Birinci Basım, Ocak 2009, İzmir, 293 s.**

Bu ciltle birlikte belki 20. Yüzyılın önemli çizgiroman projelerinden biri tamamlanmış oluyor. Nakazawa Gen dizisini kapatıyor.

Özyaşamöyküsel bu Hiroşima tanıklığı, öyküsü bana bir şeyi anımsattı. Marguerite Duras'dan uyarlanmış bir film vardı: Hiroshima Mon Amor. Alain Resnais'nin 1959 yapımı filmi. Orada sanırım erkek kadına şöyle diyordu: "*Sen Hiroşima'da hiçbir şey görmedin*".

Bu sözün ne demek olduğunu, Kurosava'yı seyrettikten, Keiji'nin çizgilerini izledikten sonra anlayabildim mi?

56 yıllık yaşamımın en karanlık noktalarından biri Nagazaki, Hiroşima'dan oluşur. Ben bu yıkımın (kişisel yıkımımın) üstesinden gelemedim.

Ama Nakazawa bana eşlik etti. Yardım etmeye çalıştı.

Onun yazdığı dipnotu zaten her şeyi açıklamıyor mu? Alıntılamaştım daha önce.

(2009)

METE GÖKTÜRK (1939, Türkiye)

**Göktürk, Mete; Sen İşine Bak (2006, Karikatür),
Kendi yayınları, Birinci basım, 2006, İstanbul, XX s.**

Buluş olarak çarpıcı, çizgi olarak açık etkiler taşıyan, zayıf karikatürler. Önemli olan arkasında doğru dürüst bir insan bulunması değil mi bu çizgilerin. Bu da yeter!
(Numan Akol'dan okundu.)

AYDIN ENGİN (1941, Türkiye)

Engin, Aydın; Kitabın Adı Budur ‘Tan Oral Kitabı’ (2006, Söyleşi), Türkiye İş Bankası Yayınları, Birinci basım, Şubat 2006, İstanbul, 584 s.

Aydın Engin'i çok sevmemin de rolü var kitabı okumamda. Onun usta, sevecen, gerçekte de yansız sorularıyla bence *Cumhuriyet Gazetesi* arka sayfa karikatüristi Tan Oral'ın doğruya yakın bir resmi çıkıyor. Tan Oral'ın tam bunu isteyip istemediğinden emin değilim. Tan Oral beni, tıpkı Doğan Cüceloğlu'nunki gibi çokça düş kırıklığına uğrattı. Sonuçta katılmadığım çok az görüşü var. İnsan, kadın erkek ilişkilerindeki rahatlığı vb. belki doğru. Ama altta yatan egemen olmak, eril kişi olmak ve bunun getirdiği bir tür şımarıklık benim açımdan yeterince huzur kaçırıcıydı. Seçimleri bu denli doğru ve yanılmayan (yanlış yaptım derken bile insan bunu duyumsuyor) bir insan çıkar bir gün dünyaya da çeki düzen vermeye kalkar. Kendiyle, kendi açıklamasıyla bu kadar doymuş biri oluşu sanırım beni rahatsız eden asıl şey.

Mizah'a yüklediği özel anlam önemli, ama yeni değil. Yaşamı hafife almış gerçekte, buna karşılık iyi anladığı savında. O zaman geriye ne kalır?

(2006)

ROBERT CRUMB (Çizer, 1943, ABD)
DAVID ZARE MAIROWITZ (Yazar, 1943, ABD)

Crumb, Robert Dennis-Mairowitz, David Zare; Çizgilerle Kafka. Yeni Başlayanlar İçin (Kafka, 1996), Çev. Ülkü Tamer, Milliyet Yayınları, Birinci Basım, Temmuz 1996, İstanbul, 175 s.

(2023)

SELÇUK DEMİREL (1954, Türkiye-Fransa)

Demirel, Selçuk; Kaleydoskop (2008)

Yapı Kredi yayınları, Birinci basım, Şubat 2008, İstanbul, 231s.

Selçuk Demirel olağanüstü bir çizer sanatçı. Çizgisinin arkasında inanılmaz bir emek, çalışma, iş disiplini var gibi geliyor bana.

Bir Dünya çizeri... Herhangi bir ulusun sınırları içine sığmaz.

Ona bakan herkes hangi ekinden (kültür) olursa olsun onu anlamakla kalmaz, biraz yerinden oynatılmış da olur. Çizgisinin kışkırtıcı olduğunu, bakarı rahat bırakmadığını söylemek istiyorum.

Genel olarak gölgeyi bir gerçeklik duygusuna yol açma niyetiyle kullanımı, renklerinin canlılığı ve uyumu, düşünsel gücü, evrensel ufkuyla ona yalnızca hayran olunabilir.

Selçuk Demirel'in tüm yapıtlarını derlemeli, toplamalıyım.

Ve bir kitap önereceksem birine, armağan edeceksem bu Selçuk Demirel albümü olmalı öncelikle.

Albümün genel ve ağırlıklı izleği: **kitap, yazı** (yazmak).

(2008)

*

Demirel, Selçuk; Bir Ağacın Altında (2021, Karikatür),

Yapı Kredi Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2021, İstanbul, 124 s., Büyük boy.

Fırından yeni çıkmış son Selçuk Demirel albüm kitabı tüm yaratıcı özgünlüğüyle önümde. Sanatçı deyip geçemeyiz, dünyanın sayılı sanatçılarından biri Fransa'da yaşayan, 1954 Artvin doğumlu Selçuk Demirel. Bir dünyalı aslında.

Albüm Güven Turan ve Uras Kızıl'ın bana göre yüzeysel yazılarıyla açılıyor, bir sergi tanıtımı yapan türden yazılarla...

Kitapta yer alan resimler 24 Eylül-25 Ekim 2021 arasında İstanbul *Galeri Nev*'de sergilenen resimler. Yazdığım şu anda bile sergi açık demek ki. Ağırlıklı olarak tuval üzerine *marufle*, çok az sulu boya, gúaşla yapılan ağaçlar ve aralarında belirsiz insan (erkek) ve tümünün gölge uzantılarıyla çizerin düşünsel arayış ve çağrışımlarına

yanıt aranmış gibi. Bu arayışların izleksel başlıkları resimlerle her zaman uyumlu olmasa da kendi başlarına resimlerin albenisi yine de var ve çok güçlü. Ağaç etkili bir değişmece olarak sergileniyor ama özellikle aralarında insan anıştırmalarıyla. Bu figürlerin ağaçlarla ve ormanla ilişkileri yer yer bir anlatıya dönüşmüyor değil. Yani dizemsel (*ritmik*) bir yinelenim (*tekrarlanma*) ve süsleme biçeminden söz etmek ancak yüzeysel bir bakışta karşılık bulur. Demirel'in derdi daha derin ve varoluşsal. Ama geçmiş albümlerin olağanüstü anlayışının (*zekâ*) bu sergide yerini daha derin arayışlara bıraktığı da açık.

(2021)

*

**Demirel, Selçuk; Birdenbire İstanbul (2022, Albüm),
Yapı Kredi Yayınları, Birinci Basım, Mart 2022, İstanbul, 132 s.**

(2022)

RICHARD McGUIRE (1957, ABD)

McGuire, Richard; Burada (Here, Aqui, 1989, Çizgiöykü), Çev. Ümit Mutlu, Desen Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2024, İstanbul, Büyük boy, Ciltli.

1957 New Jersey (ABD) doğumlu yazar-çizer Richard McGuire'in bence alanında başyapıt sayılabilecek **Burada** albümü için *Tudem Yayın Grubu* altında yer alan *Desen Yayınevi*'ni yürekten kutlamak, teşekkür etmek isterim ama bu konuda bilinçli bir çizgi yayıncılık siyasetini zaten izlediğini belirtmeden geçmeyelim.

Yapıtın çizim (*grafik*) tasarım yönü üzerinde değerlendirme yapmayacak, çok başarılı bulduğumu söylemekle yetineceğim. Yapıtın özünü oluşturan bilimsel-düşünsel araştırmayı destekleyen bir yerleştirme düzeni, çizgi ve renk seçimi; zamanın seçili *burada*'larını üst üste biniştirerek uzam-zaman kavramı ve ilişkisi üzerinde okuru düşündüren derin ve sıra dışı kitabı eşsiz kılıyor. Uzam-zaman denkleminde uzamı (*mekân*) duraylaştırıp (*sabitleyip*) zamanı değişken (bilinmez: x) kılarak *burada* sınayan; denklem görünüşte tek bilinmeyenli ve çizgisel (*lineer*) olsa da zamanı ileri geri sararak çok zamanlı *burada olmalık*'ı tek sahnede (üç boyutlu uzam) görüntüleyen bir anlamlandırma yordamı duruyor önümüzde. Aslında uzam-zamandaki varlığımızın örneklem (*model*) üzerinden sınanması, bu sınama sonucunda uzama göre ya da zamana göre ne olduğumuz (geçmiş zaman kipi), *neliğimiz* (şimdiki zaman kipi), ne olacağımızın (gelecek zaman kipi) sorgulanması söz konusu. McGuire denklemini tersten de kurabilir, zamanı duraylı kılip uzamı değişken (bilinmez: x) kılabilir, aynı (tek) zaman içinde uzam ilişkilenmelerini izdüşürüp (g)örüntüleyebilirdi. (Belki böyle bir albümü de vardır.) Sonuçta göreliliğin (*rölativizm*) uzam=zaman döngüsünü bilincimizin kavrayışına getirebilmenin bilimsel sunumunu sanatsal anlatıma taşımanın bir örneği, diyebiliriz **Burada** için. Bozunum (*entropi*) nedeniyle olanaksız (*imkânsız*) denklemin kavranabilmesi için varoluşsal bilincimiz hep iki saltık soyutlayımın (Sonsuz zaman-Sıfır uzam *vice versa* Sonsuz uzam-Sıfır zaman) aralığı içinden yaşadığı evreni anlamlandırabilmiştir, yani sınırlı

biçimde yazıp okuyabilmiştir. İşte yazar-çizerimiz, böyle bir anlamlandırma tasarımının olağanüstü bir örneğini vererek, eğer bir an için yeri (uzam) durdurursak bu tanımlı yerde ya da yerlemi (*koordinat*) belirli, tanımlı bir noktada zaman nasıl biçimlendi, somutlaştı sorusunun ardına düşerek, bir ve aynı yerin görsel imgeleri üzerinden zaman boyutu içinde dönüşen varlık belirimlerini düşlemiş, hele insan öyküleri çağında aynı uzamın taşıdığı bu sonsuz değişkenli öykülerin okurları olarak kendi yaşantılarımızın da tanıklığını yapmaya zorlamıştır bizleri. Genellikle uzam (*mekân*) değişikliklerini kayıtsızca üstlenen, yaşantılayan çağ insanları olarak, sanatlar dönüp imlemese ve rastlantıyla biz de böyle bir imlemeyle yüzleşmesek; kendi bulunduğumuz yerle ilgili, o yeri dolduran geçmiş ve doldurabilecek gelecek, bu geçmiş ve gelecekteki insanlı-insansız öykülerden hiç haberimiz olmayacak ve bu da türsel usumuzun nasıl biçimlendiği ya da biçimlenemediğiyle ilgili derin bir sorunsalın ne türden bir parçası olduğumuzu gösterecek. Asıl sürekliliği, nice somutlamaya çabalasak da uzamsız hep kavrayış dışı kalacak zaman değil, uzamın dolma boşalma biçimleri sağlar ve biz ayrımlar üzerinden uzamsal değişimi ölçerek ve dizerek soyut zaman ölçeği (*skala*) üzerinde önce anlatı, sonra tarih, oradan zamana sıçrarız. Öykü uzamla ilişkilene, onu doldurma ve boşaltma biçimleriyle, içgüdüsel (öykü) ya da bilinçli seçimlerle (öykü+öyküleme) çıkar ortaya. Uzam (/zaman) bilincin özneye yer bulma arayışının ürünü, yeniden çizilen haritalardır. McGuire haritalar yerine resimler kavramına başvuruyor ki belki de haklıdır. Dolayısıyla yaptığı şey türümüzün yerlemsel haritalanması değil, tür öte bir haritalama tasarımı, öngörüsüdür ki yine bu haritanın büyütülmüş uzamı, coğrafyası içinde kendi yerimiz daha çok sayıda öyküyü içersin, öyküde ölümü aşan ve süren şeyin özü açığa çıkabilsin. Yani Richard McGuire'in bana göre yaptığı şey, **Burada**'lığın haritasını dördüncü boyutla, zamanla sınıyarak yeni türden bir kavrayışa ulaşmak, bizleri ne olduğumuz, olmakta olduğumuz ve olacağımız hakkında düşündürmek.

Kendi bedeninde yürüyen soru imini ayrımsayabilmiş herkesi bu kitabı izlemeye çağırıyorum. Ama içindeki sorudan habersiz insanlara diyecek bir şeyim yok. Onlar başkalarının belirlediği yerde ve zamanda olanlar, olduklarını sananlardır. Onların yeri ve zamanı başkalarının yeri ve zamanıdır, gerçekte kendi yerleri ve zamanları olmayanlardır. Sonuçta şu ya da bu biçimde yine de bir yer ve zaman doldurdukları açıktır ama bu gerçeği değiştirmez. Çünkü konu özünde bir yeri ve zamanı *nasıl* doldurduğunla, yer/zaman bilinci ve siyasetinle, yani süreklilik bilinciyle doğrudan/dolaylı ilgilidir. Yer ve zaman bilinci seni yerin ve zamanın seçen *birisi* yapar, böylelikle ancak yerin ve zamanın genişler, ötekinin yeri ve zamanına ulanır, haritanı, dünyanı, evrenini bir ve her andan biçimlemiş olursun.

(2025)

PETER KUPER (1958, ABD)

Kuper, Peter; Kafka-esk. On Dört Öykü (Kafkaesque. Fourteen Stories, 2020), Çev. Özde Duygu Gürkan, Metis Yayınları, Birinci Basım, Mart 2022, İstanbul, 140 s., Büyük boy.

(2023)

MARJAN SATRAPI (1969, İran-Fransa)

**Satrapi, Marjan; Dikiş Nakış (XXXX), Çev. Şule Çiltaş
Minima yayınları, Birinci basım, Temmuz 2008, Ankara, ?s.**

Persepolis'ten sonra bir başka çizgi çalışması Satrapi'nin. Belki çok abartılıyor, ama ben yine de kadınlararası özgül (gizli) denebilecek bir dünyayı (İran'ın kadınları) basit çizgiler ve inandırıcı diyaloglarla biz erkekler dünyasının suratına çarpan bu romanı beğendiğimi söyleyeceğim. Güçlü bir hesap sorma geleneğine (ve kadının fendi'ne) dayanması açısından.

(2008)

FABIEN TOULMÉ (1980, Fransa)

**Toulmé, Fabien; İki Yaşam (2017, Çizgiroman),
Desen Yayınları, Birinci Basım, Haziran 2022, İstanbul, 272 s.,
Büyük boy.**

Fabien Toulmé'nin yazıp çizdiği *İki Yaşam*¹ nitelikli bir çizgiroman. Çünkü izlek çağdaş bir izlek, kişiler gerçek ve dürüst, çizgi alabildiğine yalın. Örtülen bastırılan hiçbir şey yok.

Sınır tanımayan hekim Luc Afrika'dan Fransa'ya dönmüş, kardeşini, yaşamını karartan, onu çok sevdiği Rock müzik dünyasından uzaklaştıran bunaltıcı büro işinde çalışan yaşam yorgunu Boudouin'i arar. Yaşama sevincini yitirmiş kardeşi için üzülmede, onun için bir şeyler yapma isteği duymaktadır. Kendisi aslında ölümcül kanserdir ve kısa bir ömrü kalmıştır ama hiç renk vermez. Bir rastlantı kardeşini kurtarmak için ne yapması gerektiğini gösterir ona. Koltuk altında bir şişlikten söz eden Boudouin'i kaptığı gibi kendisine tanı koyan ve önceden ayarladığı doktoruna götürür, Fransa'daki en iyi kanser uzmanıdır. Doktor da oyuna katılır ve Boudouin'e kansere yakalandığını, yapacak hiçbir şey olmadığını, en iyi şeyin son günlerini keyfince geçirmesi olduğunu söyler. Boudouin işini terk eder, ağabeyiyle Afrika'ya gider, gitarı eline alır, ilk kez kadınlarla sevişir. Bir gün Luc onu alır, gizli, ormanın içinde eşsiz bir göle götürür balık tutmaya. Boudouin ertesi sabah uyandığında Luc'u değil, ona bırakılmış mektubu ve gerçeği bulur. Luc yaşama veda etmiştir. Ama Boudouin yaşama dönmüştür işte.

Dokunaklı, abartılmadan anlatılırsa içe işleyecek bir öykü tam da öyle anlatıldığı için insanın içine işliyor.

(2023)

*

¹ Toulmé, Fabien; *İki Yaşam* (*Les Deux vies de Boudouin*, 2017), Renk. Valério Sierro, Desen Yayınları, Birinci Basım, Haziran 2022, İstanbul, 272 s., Büyük boy.

Toulmé, Fabien; Unutulmazlar 1 (Inoubliables, 2023, Çizgiöykü), Çev. Hasan Can Utku, Desen Yayınları, Birinci Basım, Ocak 2024, İstanbul, 126 s., Büyük boy.

(2024)

*

Toulmé, Fabien; Beklediğim Sen Değildin (Ce n'est pas toi que j'attendais 2018, Çizgiöykü), Çev. Doğan Şima, Desen Yayınları, İkinci Basım, Eim 2022, İstanbul, Büyük boy.

Bir Fabien Toulmé bağımlısı oldum desem yeri. Hele bu yapıtı; içeriği, dürüst, yalın yaklaşımıyla büyüleyici. Kendi özel yaşamını çizgiyle öyküleştiren Toulmé, ikinci çocuklarının otistik olarak doğumuyla birlikte bir dizi çelişik tepkiler içerisine girer ve kitabı okuyan biri nasıl zorlu bir uğraş verdiğini, aşamalı tinsel dönüşümler yaşandığını görebilir. Süreç dışarıdan bakana gelebilecek kolaylıklarla seyretmez. Büyük bir hesaplama yaşanır. İnsanın sayrı çocuğu değil kendisini alt etmesi gerektiğini hem anne-baba hem de konuya yandaş (taraf) olabilecek herkes öğrenir. En azından Fabien ve eşi Patricia öğrenir. Buna karşılık küçük abla Luis için her şey doğaldır ve Julia yalnızca seveceği bir kardeştir. Kitabın insanı etkileyen yanı bir sayrılık, sıradışılık anlatısı olması değil. Yetişkinin beklenmedik bir durumla karşılaştığında verdiği savaşımın içtenlikli, son derece dürüstçe anlatımı. Bunun için Fabien Toulmé'yi yürekten kutlamamak olanaksız.

(2025)

*

Toulmé, Fabien; Dünyadan Yansımalar 2. Çalışmak ve Yaşamak (Les Reflets du monde 2. Et travailler et vivre 2024, Çizgiöykü), Çev. Hasan Can Utku, Desen Yayınları, Birinci Basım, Mart 2025, İstanbul, Büyük boy.

Fabien Toulmé'den okuduğum üçüncü yapıt. Çizgiromanı içinde yaşadığımız dünyanın yakıcı sorunlarının aynasına çeviren, bir tür gezgin-tanık-görüşmeci-belgeci tutumuyla sorunları altta yatan görünmez çelişkileriyle ama hiç de savaşçı (militan) gibi davranmadan, serinkanlı biçimde göz önüne seren çizerin, **Dünyadan Yansımalar 2. Çalışmak ve Yaşamak** başlıklı bu bölümü başlıktan da anlaşılacağı üzere, özellikle salgından (2019-2023 Covid-19) sonra dünyada çalışma koşullarını ele alıyor. Bizde pek yansımayan ama ABD'de korkunç boyutlarda gerçekleşen 'işten ayrılma' ve 'işsiz kalma' olgusunu ABD, Güney Kore, Anjouan (Madagaskar) coğrafyalarında gözlemliyor Fabien. Üniversitelerin toplumbilim (sosyoloji)

bölümlerine önerilebilecek güzellikte bir çalışma. Fabien'in Türkçeye çevrilmiş diğer kitaplarını da alıp okumalı.

(2025)